

Lazo! Nagari, Risto!

– Ustaško pseto ... materinu! Izadi, ako smiješ na otvoreno!

Zaštekćale strojnice, zvižde zrakom puščani metci. Topovi gruvaju, rakete u raznim bojama lete zrakom i osvjetljaju kratko bojište u noćno doba. Partizani nemaju topova ni težeg oružja ali nasrcu kao bijesni!

U noćnoj bitci moralo je

pasti i jednih i drugih barem po nekoliko. No jutrom oko osam sati borba je prestala. Partizani su uzmakli dolje u selo prema Mokrome, da se odmaraju i da se pripravlja ju za ponovni napadaj opet sutra pred zorom. Nije ih bila veća skupina, pa su ih ustaše i seljačka milicija otjerali na susjedna brda Polugrinu i Čerigaj. Mi smo se čudili gdje su mrtvi i ranjeni. Nigdje ni

jednoga! U blizini samostana kopao se je prije boksita (bauxita), pa su ostale duboke jame. Mislili smo da su ih zatrpali u te boksitne rovove.

Mora da su partizani imali jače gubitke u noćnim napadajima koji su trajali cijeli mjesec dana. Preko noći ih nestalo! Tada smo opet počeli izlaziti na šetnju i ljudi su dolazili u samostan i pripovijedali da ih nema. Mi smo

razgledali boksitne jaruge i dupe, ali nismo mogli nigdje opaziti mrtve ni ranjene partizane. Tada nam seljaci iz Mokroga rekoše da su svaki dan morale njihove djevojke nositi te ranjenike i mrtvace dolje na Čitluk u Brotnjo, niže Mostara. Iz Čitluka bi ih druge nosile u Čapljinu. Što su dalje radili s njima, ne znamo, jer je Čapljina bila u njihovim rukama. ✍

dr. fra Oton Knezović, *Široki Brijeg*, Drinapress, Valencia, 1967., str. 89. – 102.

Izvještaj fra Nikole Pandžića o stradanju sedmorice članova Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru 14. 2. 1945.*

Fra Nikola, Vama je poznato da su u prošlom ratu nastradali mnogi članovi naše Provincije. Poznato Vam je također, da su naša braća nastradala – pojedinačno ili skupno – u mnogim mjestima.

Veoma su oskudni podaci o njihovu životu i radu, posebice o njihovoj smrti. Smatramo vrlo važnim da se za Arhiv provincije rekne – napiše nešto više, nego što imamo u našem Šematizmu ili Nekrologiju provincije.

Vama se obraćamo jednom konkretnom molbom. Vas smo izabrali kao sigurnu osobu, čovjeka – redovnika koji uvijek

govori istinu, a osim toga izravni ste svjedok događaja o kojima treba više sigurnih podataka.

Znamo da nam nećete moći opisati pojedinosti vezane za svu našu nastradalu subraću. Međutim, uvjereni smo da nam možete i hoćete dosta toga pouzdanog reći o životu i radu te smrti sedmorice naše braće koji su 14. veljače 1945. godine odvedeni iz mostarskog samostana i ubijeni. Bili su to:

Fra Leo Petrović – provincijal, fra Grgo Vasilj – gvardijan, fra Jozo Benćun, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan, fra Kažimir Bebek i fra Nenad

Pehar.

Poznato nam je da ste se Vi toga dana našli u mostarskom samostanu. U to vrijeme bili ste mladi redovnik. Uz ostala zaduženja vršili ste dužnost krojača u našem samostanu u Mostaru.

Molimo Vas da oživite svoja sjećanja na te događaje, odnosno okolnosti u kojima su izgubili život sedmorica naše subraće. – Više nam odgovara da sami govorite. Ukoliko želite, ili se za vrijeme ovog našeg razgovora ukaže potreba, bit će Vam postavljeno po koje potpitanje. Izvolite početi:

Da ti pravo kažem: nisam

posebno pamtio. Nisam mislio da ću o tome nekad govoriti. Reći ću što znam, čega se sada sjećam.

Čini mi se da je bila Čista srijeda. Može se vidjeti u kalendaru. Oni su došli popodne. Mislim da je bilo oko četiri sata popodne. Zazvonili su. Ja sam imao ključeve od samostana i otvorio im. Meni se čini da su bili iz Dalmatinske divizije. Bilo ih je 5 – 6 muških i ženskih. Netko je imao vojničko, a netko nije. Imali su čarape do potkoljeno i vindjake. Na glavama su nosili titovke s petokrakom. Svatko je imao nešto od oružja. Upitali su me: »Zašto si zaključao?« Odgovorio sam da smo zaključali jer se

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo očite pogreške ako ih je bilo.



U MOSTARU. DONJI RED SLIJEVA, BRAĆA LAICI: FRA JOSIP ČUBELA, FRA ALOJZIJE TOPIĆ, FRA VESELKO TOPIĆ, FRA NIKOLA PANDŽIĆ, FRA BONO ŠTEKO, FRA FRANJO ČAVAR, FRA VINKO BUČONJIĆ I FRA PAŠKO BUČONJIĆ; GORNJI RED, SVEĆENICI: FRA STANKO VASILJ, FRA MLADEN BARBARIĆ, FRA FILIP SIVRIĆ, FRA MILE LEKO, FRA RUFIN ŠILIĆ, FRA GRGO MARTIĆ I FRA BOGDAN ČUBELA

samostan ključa, a i borbe se vode pa da ne ulazi bilo tko. Još su upitali: »Tko ima u samostanu?« Odgovorio sam da su u samostanu fratri, a da ima i nekih muhadžira. U samostanu su se zatekli muhadžiri, čini mi se, iz istočne Hercegovine. Mislim da su prethodne noći i prespavali dolje kod podruma.

U međuvremenu je stigao i provincijal, pokojni fra Leo. On ih je upitao hoće li štogod jesti i popiti. Nisu htjeli vina. Mislim da smo ih počastili sirom u onoj sobi ispod gvardijanata. Oni su uskoro otišli.

Kasnije su došli drugi. Koliko se sjećam, kasnije se govorilo da su ovi drugi bili iz Hercegovачke divizije. Ne znam koliko je moglo biti sati. Možda 5 – 6, svakako prije 7 sati.

Ovi drugi su tražili da se svi fratri skupe na jedno mjesto. Skupili smo se u

zbornicu. Zbornica je bila gdje je sada knjižnica. Ulaзна vrata su bila kod stepenica.

Jedan od njih – mislim da je bio starješina – upitao je da li imamo kakvo vozilo. Fra Pio Nuić je imao motor. Kasnije su s fratrima odvezli i motor.

Zatražili su da u zbornici ostanemo do slijedećega jutra. Pokojni fra Leo ih je zamolio: »Umorni smo. Ako imate neki posao završiti, molim Vas završite ga večeras«. Oni su to prihvatili. Onda su nas popisali: ime, prezime, službu, odkad je tko tu i tako dalje. Toga trenutka bilo je 8 fratara koji nisu pripadali mostarskom samostanu: fra Jozo Bencun, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan, fra Kažimir Bebek, fra Nenad Pehar, fra Zlatko Sivrić, fra Darinko Brkić i fra Jerko Boras koji je s liječničkom uputnicom

stigao iz Slanog – bio upućen u mostarsku bolnicu na liječenje.

Fratrima – gostima su prigovorili što su bježali pred partizanima, a provincijalu i gvardijanu što su ih primili i drugim fratrima dopustili da bježe. Pokojnem fra Grgi su nešto prigovorili za Staniška Vasilja.

Onda su dvojica, valjda komesar i starješina otišli. Nama su naredili da ostanemo u zbornici dok se oni ne povrate. Postavili su nam i stražara. Rekli su da idu u štab.

Ja mislim da im je štab bio u Donjoj Mahali. Sjećam se, kad su fratri povedeni iz samostana komandirano je – ja sam to dobro čuo – »Donja Mahala!« Čuo sam.

Nakon, otprilike, sat vremena vratili su se ova dvojica. Opet su uzeli spisak i podijelili nas u dvije grupe. Izdvojili su dvojicu starješina: provincijala fra Leona Petrovića i

gvardijana fra Grgu Vasilja te sve spomenute koji nisu pripadali samostanu, osim fra Jerke Borasa koji je došao na liječenje. Opet su naveli prigovor – bježanje! Fratrima – gostima što su bježali, a starješinama – provincijalu i gvardijanu – što su omogućili bježanje. Pokojni fra Zlatko Sivrić i pokojni fra Darinko Brkić su pokazali propusnicu od nekog »Čakana« – je li taj živ ili nije – ne znam. Imali su pismo koje je bilo zapečaćeno. Oni su to otvorili, pročitali, vratili im ga te im rekli da iziđu iz grupe izdvojenih fratara. Nama ostalima rekli su da smo slobodni. Mi smo pošli dolje u blagovaonicu na večeru. Dvojica vojnika su ostali s izdvojenim fratrima: jedan je bio s njima u zbornici, a drugi pred vratima zbornice. Čini mi se da je bio još po koji vojnik po hodniku.

S nama na večeri bili su komesar i starješina, a čini mi se i poneki vojnik. Komesar je sjedio na provincijalovu mjestu, a ostali kod rote. Mislim da je večeri bilo neko zelje.

Za vrijeme večere komesar je rekao da se ništa ne plašimo za izdvojene fratre, odvest će ih, ispitati, možda ih malo zatvoriti, ali im neće ništa biti!

Kad smo večerali – njih su odveli – i gotovo! Čuo sam komandu: »Donja Mahala!« Začula se i zuka auta pred samostanom. Ja auto nisam vidio, ali sam čuo njegov zvuk pa pretpostavljam da su odvedeni autom – kamionom prema Donjoj Mahali.

Te večeri vojska je zauzela dio samostana. Gornji dio je bio prazan, jer nije bilo



klerika. Sjećam se: cijelu noć su gore hodali, pričali, svirali, pjevali.

Kako ste vi fratri koji ste ostali u samostanu doživjeli odvođenje ove sedmorice fratara?

Kako: Mučno! Nismo bili sigurni, ali smo naslućivali. Ujutro, za kavom pokojni fra Zlatko veli: »Fra Darinko, da nama ne bi "Čakana" bili bismo sad u Neretvi«. Pokojni fra Gaudencije se začudi: »Ma, nemoj tako! Jesi li čuo da je rekao kako će ih samo ispitati ili u najgorem slučaju zatvoriti?«

Ja sam bio pomislio, čim su bili rekli: »Ostajete ovdje do sutro«, tj. u zbornici, da će nas kad zađemo u noć nekamo sve odvesti i pobiti.

Nakon odvođenja je li išta

javljeno iz Štaba ili bilo od koga: kamo su fratri odvedeni i što je s njima? Jesu li se fratri zanimali za njih? Kad ste doznali da su oni, ipak, pobijeni?

Iz Štaba nije bilo nikakva glasa.

Fratri su se zanimali preko Marinka Knezovića i još nekih civila. Pokojni fra Leo je bio dobar s Knezovićem koji je bio organiziran i partizan. U našem samostanu je radio kao majstor. Provincijal ga je bio pozvao da radi u samostanu računajući: dobro je da je on tu – kao neka zaštita – Eto, zanimali su se preko njega – Marinka i drugih. Međutim, nije bilo rezultata.

Tek se kasnije čulo da su pobijeni. I to sad od ovog, sad onog. Možda drugi fratri znaju bolje od mene.

Ja se sjećam jedne pojedinosti. Neki Džinović – musliman koji je nama fratrima pravio cipele i sandale je govorio da je Neretva izbacila jednoga fratra. Rekao je: »Isti fra Bono«. On je dobro poznao fra Bonu Andačića, koji to nije mogao biti jer uopće nije bio ovdje. Po mom mišljenju to je mogao biti fra Nenad Pehar, jer je bio mlad i od sedmorice odvedenih bio je najbliži fra Boni.

Govorilo se da su ih pobili i bacili u Neretvu negdje kod Čekrka. Govorilo se da je nađena neka daska kojom su ih gurali u vodu. – Govorilo se da je Neretva – dolje niže – izbacila još jednoga fratra.

Fra Grgu je tražila njegova nevjesta. Nismo joj ništa znali reći. Možda je, ipak, štogod kasnije doznala.

Jesu li – prema Vašem mišljenju – odvedeni fratri slutili što ih čeka? Jesu li bili duhovno pripravnici?

Mislim da su slutili da im se ne piše dobro. Pokojni fra Leo se bio zamislio – bio je crvenkast u licu. Pokojni fra Grgo je stalno molio krunicu. Ja sam uvjeren da su svi bili duhovno pripravnici. Svi su se držali ozbiljno i dostojanstveno.

U to vrijeme svakomu je bila glava u torbi! Nitko nije bio siguran da će preživjeti one strahote, borbe i bombardiranja.

Teško je i nezahvalno davati ocjene o ljudima. Ja

bih Vas zamolio da, ipak, reknete po koju riječ o svakome od ove sedmorice naših odvedenih i ubijenih fratara. Onako iskreno – što Vi mislite o njima:

Duboko sam uvjeren da nisu bili ništa krivi. Oni su za mene u stanovitom smislu mučenici! Da ti iskreno kažem: bilo mi je drago što sam tada preživio, ali nekad požalim što i ja nisam odveden s njima! Njihovu smrt smatram svetom!

1. Fra Leo Petrović – provincijal (62 godine života)

Bio je dobar poglavar. Bio je dobar i meni i drugima. Bio je revan svećenik.

Fratri su ga cijenili. Isto tako i svijet koji ga je poznao.

2. Fra Grgo Vasilj – gvardijan (59)

Bio je pravi franjevački veseljak. Dobar svećenik i redovnik, dobar poglavar.

Na njemu nisam zapazio ništa negativno.

3. Fra Rafo Prusina (61)

Ne znam ni za jednu njegovu negativnost!

4. Fra Jozo Bencun – jubilarac (76)

Fratar dobra srca. Jednostavan i pobožan.

5. Fra Bernardin Smoljan (61)

Rekao bih isto što i za fra Rafu.

6. Fra Kažimir Bebek (44)

Bio je dobar.

7. Fra Nenad Pehar (35)

Mislim isto što i o ostalim odvedenim i pobijenim. Dobar.

Razgovor vodio:
Fr. Jozo Vasilj

Razgovor prihvatio i odobrava:
Fr. Nikola Pandžić

U Mostaru, 21. lipnja 1986. ✍

Iz sadržaja

IZ LJETOPIISA	4
STRATIŠTA	17
GLAS O MUČENIŠTVU	24
NATJEČAJ	27
POVIJESNE OKOLNOSTI	29
RAZGOVOR	49
PODLISTAK	54

STOPAMA POBIJENIH

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 1,5 EUR

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 8 KM; EU 9 EUR; CH 9 CHF; SAD 14 USD; Canada 14 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga....:
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi
tekući račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Od prošloga broja malo smo promijenili izgled ovoga našega glasila. Nadam se da vam se sviđa. Želimo da bude dobro i lijepo ne samo za dušu nego i za oči. Nastojat ćemo to činiti iz broja u broj.

Došli smo u razdoblje kada teško pronalazimo svjedoke iz prve ruke za ovaj naš postupak mučeništva. Takvi su već pomrli pa nam preostaje istinu o pobijenim hercegovačkim franjevcima i o tom vremenu tražiti kod svjedoka iz druge ruke i u dokumentima.

Sve ono što se može objaviti iz broja u broj donosimo ovdje u našem glasilu. Ponekada to govori u prilog naše pobijene braće, ponekada i protiv njih. Na taj način tražimo pravu istinu, što je, uostalom, i zadatak Vicepostulature. Ništa se ne smije zanemariti ili sakriti, sve treba pomno raščlaniti bez unaprijed uobličjenih zaključaka na temelju naših želja. Sve informacije u donesenim svjedočenjima i dokumentima nisu uvijek točne te ih treba uzimati sa zadržskom i uspoređivati s onim što smo osobnim zalaganjem ili preko djelovanja Vicepostulature već saznali kao istinitim.

Drago nam je da se i drugi nastavljaju uključivati na svoj način u traganje za istinom o našoj pobijenoj braći i o vremenima u kojima se sve to dogodilo. Izdvojimo sada djelo fra Milana Lončara pod naslovom Fra Slobodan Lončar. Franjevac i mučenik. Tragovi prošlosti i plodovi milosti. Pokušao je osvijetliti ne samo fra Slobodanov lik nego i povijesno surječje u kojemu je on postao žrtvom bezbožnoga jugokomunističkoga zlosilja zajedno s mnoštvom drugih. Vrijedni su ovakvi pothvati jer pozivaju da istinu o našim pobijenima ne ostavimo samo tamo nekima nego da se svi zajedno u nju uključimo u skladu sa svojim mogućnostima.

Vrijedi ovdje spomenuti i da su pojedine naše župe u trodnevnicu počele posvećivati jedan dan pobijenim hercegovačkim franjevcima kao i pobijenima iz same župe. Na taj način sjećanje na sve njih i primjer njihova života ostaje duboko u našoj sredini.

Čistimo, dakle, neprestano svoju prošlost. Tako će nam dobra biti sadašnjost i ne će nam nitko ukrasti budućnost.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudes« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

»Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute Majka Svetaca

